

Голові разової спеціалізованої вченої ради,
доктору політичних наук, професору,
декану факультету суспільних наук і міжнародних відносин
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара
Кривошеїну Віталію Володимировичу

В І Д Г У К

офіційного опонента, доктора політичних наук, професора кафедри політології та міжнародних відносин Національного університету «Львівська політехніка» **Хоми Наталії Михайлівни** на дисертаційну роботу **Матухно Генріха Робертовича «Інституційні чинники публічної політичної участі молоді в сучасній Україні»**, подану до захисту на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 052 – Політологія

Ступінь актуальності теми дисертації

Можливості для публічної політичної участі молоді є важливою умовою належного функціонування демократичної політичної системи суспільства. Це важливо на всіх етапах розвитку сучасних держав, а особливо – під час становлення державності, війни чи інших проявів політичної турбулентності. Актуальність вивчення інституційних чинників публічної політичної участі молоді в сучасній Україні зростає з огляду на надзвичайні виклики останніх років: тривалу боротьбу зі зовнішнім ворогом; масштабні міграційні процеси, спричинені зовнішньою агресією; висхідним занепокоєнням держави щодо наявного людського ресурсу для повоєнної відбудови України і т. ін. Очевидно, що за таких проблем молодь мала б бути у фокусі уваги держави. Саме з цією віковою групою пов'язуються всі плани та перспективи держави. Від молоді очікується спроможність задавати нові стандарти моралі, прозорості, ефективності й гідності.

Для будь-якої держави молодь є інтелектуальним та організаційним ресурсом. Держава не лише декларативно, а конкретними політиками має демонструвати, що молоді люди, активні у громадсько-політичному житті, становлять особливу цінність, позаяк невдовзі очолять процеси трансформації, генеруватимуть ідеї, впроваджуватимуть реформи. Саме зараз Україна має не упустити можливість сформувати відповідальне покоління, адже залученість до процесів прийняття рішень під час війни виховує відповідальність і лідерські якості, що важливо для ефективної післявоєнної відбудови та подальшого сталого розвитку України. При цьому важливо врахувати, що багато молодих українців пережили глибокі трансформації під час війни – втрата дому, волонтерство, служба в ЗСУ, життя в окупації і т. ін. Це змінює їхній світогляд, визначає політичну поведінку, і ці процеси не можуть залишатися без наукового аналізу.

Нині перед державою стоїть надскладне завдання сповільнити темпи міграції молоді та сприяти поверненню тих, хто проживає в інших країнах зі статусом тимчасового захисту. Втрата потенційних учасників демократичного процесу може стати однією з найбільших втрат України з урахуванням уже наявних значних жертв серед молоді на фронті та серед цивільного населення. Якщо активна молодь залишатиме країну й не інтегруватиметься в українські політичні процеси (навіть на відстані), це сильно послабить демократичну основу держави.

Очевидно, що без активної та залученої молоді буде неможливо відбудувати сучасну, демократичну Україну після війни. Активна участь молоді у процесах відновлення інфраструктури, прозорому розподілі ресурсів та участі у громадських ініціативах є запорукою нульової толерантності до корупції та будь-яких деструктивних ініціатив у напрямку неоавторитаризму.

Саме тому публічна політична участь молоді має бути і пріоритетом державної політики, і об'єктом наукового вивчення. Розуміти, що саме визначає, впливає на характеристики політичної участі молоді України, як можна удосконалити молодіжну політику, постає важливим дослідницьким завданням, результати якого мають братися до уваги при оновленні молодіжної політики України.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Обґрунтованість положень дисертації є відповідною сучасним вимогам до наукових досліджень. Представлення проблематики, яку розробляє Г. Р. Матухно, свідчить про високий фаховий рівень здобувача, його зацікавленість темою та безпосередню залученість до процесів реалізації молодіжної політики в Україні. Дослідження визначає та вивчає чинники, які впливають на характер публічної політичної участі української молоді. У роботі виявлені проблеми-перешкоди для публічної політичної участі молоді України, окреслено їх причини, розроблено рекомендації, спрямовані на їх розв'язання.

Методологія дослідження є комплексною, що цілком виправдано метою і завданням дослідження. Дисертант застосував адекватний набір методичних засобів, який включає системний та неоінституційний підходи, експертне опитування, фокус-групове інтерв'ю та ін. Ці методи виконують чіткі функції в загальній «картині» дослідження.

Г. Р. Матухно у вступі дисертації обґрунтовує науковий інтерес та актуальність обраної теми, визначає мету, завдання, об'єкт, предмет, методи дослідження, розкриває наукову новизну, практичне значення отриманих результатів, відомості про апробацію та структуру дисертації.

У Розділі 1 «Теоретико-методологічні засади дослідження чинників публічної політичної участі молоді в сучасній Україні» представлено: історіографічний аналіз стану дослідження феномена «політична участь» у науковому дискурсі (с. 26-41); теоретичний аналіз публічної політичної участі

(с. 41-56); методологічні засади дослідження інституційних чинників публічної політичної участі молоді в Україні (с. 56-68).

Дисертант підійшов до характеристики категорії «політична участь» з позиції багатостороннього підходу (підрозділ 1.2.), акцентувавши на ступені публічності форм цієї участі, її зв'язку з поняттям «публічна сфера політики» (с. 41-43). Автор розкрив механізми взаємозв'язку публічної сфери з політикою (с. 46), проаналізував категорії «публічна політична участь» та «політичний інститут» (с. 48-51). Позитивом вважаємо використання дисертантом методологічного потенціалу неоінституціоналізму в аналізі політичних інститутів.

У визначенні методологічних засад дослідження інституційних чинників публічної політичної участі молоді України (підрозділ 1.3.) Г. Р. Матухно опирався на сутнісні характеристики центрального поняття дисертації – «публічна політична участь молоді», а також «інструменти участі», «якість політичної участі», «рівень політичної участі» і т. ін. Основний фокус уваги дослідження зосереджений на тих політичних інститутах, які безпосередньо пов'язані з молодіжною політикою.

У Розділі 2 «Особливості функціонування політичних інститутів щодо забезпечення публічної політичної участі вітчизняної молоді» досліджена інституціоналізація публічної політичної участі молоді крізь призму молодіжної політики з фокусом на структурному та політико-правовому аспектах (с. 72-86). Дисертант визначив особливості функціонування недержавних політичних інститутів щодо забезпечення публічної політичної участі української молоді (с. 87-102). З'ясовано роль державних політичних інститутів у сприянні забезпеченню публічної політичної участі молоді в сучасній Україні (с. 102-117). Важливим є акцент на тому позитивному внеску, який може робити молодь як агент змін (с. 73). Погоджуємося з акцентами дисертанта у тому, що молодь не лише виступає об'єктом молодіжної політики держави, а й сама може/має удосконалювати молодіжну та інші пов'язані з нею політики з метою урахування державою інтересів своєї соціальної групи. Цінним є акцент дисертанта на політичній соціалізації молоді (с. 74) та ролі молодіжної політики у цьому процесі.

Г. Р. Матухно звертає увагу на важливість спеціалізованих політичних інститутів реалізації молодіжної політики, узалежненість ефективного проведення молодіжної політики від постійної співпраці та координації з іншими галузями державної політики (с. 75). Дисертант ставить питання про те, які ж політичні інститути є основоположними у контексті взаємовпливу на рівень публічної політичної участі молодих громадян (с. 87), наприклад, молодіжні ради різного рівня (с. 88-95), волонтерські організації (с. 97-98) та ін. Важливою є авторська аргументація, що політична участь молоді узалежнена від особливостей чинної молодіжної політики.

Дисертант дослідив роль державних політичних інститутів у сприянні забезпеченню публічної політичної участі молоді в сучасній Україні (підрозділ 3.3.), звернувши увагу на роль глави держави, парламенту, уряду, профільного міністерства, Українського молодіжного фонду, військових адміністрацій та

ін. (с. 102-117). Важливо, що у роботі відсутня ідеалізація молодіжної політики України та діяльності щодо її реалізації, а дана об'єктивна оцінка. Дисертант вказав на різні процеси періоду незалежності, які сприяли еволюції молодіжної політики або ж мали наслідком її регрес (с. 76-84). Г. Р. Матухно відзначив зміни адаптивного характеру в молодіжній політиці від часу початку повномасштабної російської агресії (с. 84).

У Розділі 3 дисертації «Чинники впливу політичних інститутів на публічну політичну участь молоді в сучасній Україні: проблемно-перспективний вимір» визначено критерії класифікації інституційних чинників публічної політичної участі молоді (с. 122-138), схарактеризовано стан інституційних чинників, які спрямовані сприяти публічній політичній участі вітчизняної молоді (с. 139-158), запропоновано шляхи вдосконалення функціонування політичних інститутів щодо сприяння публічній політичній участі молоді в Україні (с. 158-175).

Найважливіше, дисертанту вдалося виділити систему інституційних чинників, які сприяють або негативно впливають на публічну політичну участь молоді (с. 123-138): інституційна структура, особливості нормативно-правового регулювання молодіжної та пов'язаної з нею політики, інституційна пам'ять, рівень інклюзивності політичних інститутів, наявні комунікативні та матеріальні ресурси, рівень фінансування та ін. Важливо, що дисертант виділяє як чинник безпекову ситуацію (с. 131-132, 140).

В ході аналізу проблемного виміру стану інституційних чинників, які сприяють публічній політичній участі вітчизняної молоді, дисертант вказує на: незбалансованість інституційної структури реалізації молодіжної політики (с. 141-145); нестачу людського потенціалу для реалізації молодіжної політики (с. 147-148); нерівномірний доступ різних груп молоді до можливостей, передбачених молодіжною політикою (с. 148-151); проблеми з фінансуванням проєктів (с. 152-155); забюрократизованість структур, дотичних до реалізації молодіжної політики (с. 156-157) та ін. Загалом дисертанту вдалося систематизувати та проаналізувати комплекс інституційних чинників публічної політичної участі молоді, які відбивають спектр проблем, притаманних сучасній молодіжній політиці України.

Відтак, давши оцінку, згаданому вище комплексу проблем, дисертант запропонував (підрозділ 3.3.) шляхи вдосконалення функціонування політичних інститутів щодо сприяння публічній політичній участі молоді України. Розроблені Г. Р. Матухно пропозиції покликані удосконалити вітчизняну молодіжну політику, покращити інституційні умови для публічної політичної участі української молоді (с. 159-175).

Висновки та рекомендаційні положення, які викладені у роботі дисертантом, містять наукові обґрунтовані теоретичні та практичні положення.

Дисертацію написано українською мовою. Застосована у роботі наукова термінологія є загальноприйнятною, стиль викладення результатів дослідження забезпечує доступність її сприйняття та використання.

Дисертація оформлена відповідно до вимог, які висувають до робіт такого рівня, результати дослідження викладені у науковому стилі.

Достовірність та наукова новизна одержаних результатів дисертаційного дослідження, повнота їх викладу в опублікованих працях

Ретельний аналіз сучасних літературних даних та ефективна послідовність дослідницької роботи із застосуванням сучасних наукових методів свідчить про високий рівень вірогідності одержаних Г. Р. Матухно результатів дисертаційного дослідження. Наукові положення, висновки й рекомендації, сформульовані у роботі, мають беззаперечну наукову цінність. Використання ідей, концепцій, текстів інших авторів мають посилання на відповідні наукові джерела та оформлені відповідно до вимог.

Найважливіше значення з теоретичної та практичної позиції, за нашою оцінкою, мають положення наукової новизни, що стосуються:

- розробки критеріїв класифікації інституційних чинників публічної політичної участі вітчизняної молоді;
- етапізації процесу інституціоналізації публічної політичної участі молоді крізь призму молодіжної політики України;
- оцінки впливу різних інституційних чинників на публічну політичну участь молоді в умовах сучасного українського соціально-політичного контексту;
- доведення наявності та представлення особливостей взаємозв'язку між різними інституційними чинниками публічної політичної участі молоді в Україні;
- систематизації виявлених проблем у площині інституційних чинників публічної політичної участі молоді України.

Викладений перелік пунктів наукової новизни не є вичерпним. Констатуємо, що сформульована Г. Р. Матухно наукова новизна дослідження засвідчує високий рівень авторського бачення шляхів окресленої в дисертації проблематики.

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій у наукових публікаціях автора забезпечується тим, що основні наукові результати викладено у 7 публікаціях, зокрема – 4 наукових статтях, які опубліковані у вітчизняних фахових виданнях з політичних наук та включені до міжнародних наукометричних баз (Index Copernicus та ін.). Дисертант також опублікував 3 тези доповідей на національних та міжнародних науково-практичних конференціях.

Аналіз змісту опублікованої анотації засвідчує відповідність ключовим положенням, викладеним у тексті дисертації. Анотації та текст дисертації оформлені відповідно до вимог «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (зі змінами).

Практичне значення і впровадження одержаних результатів дослідження

Практична значущість вивчення публічної політичної участі молоді в сучасній Україні є високою як для політичної науки, так і для держави в цілому. Цінність вивчення теми, яку підняв дисертант, багатоаспектна:

– для політичної науки ця цінність вбачається, найперше, у:

1) продовженні розвитку теорії політичної участі, адже аналіз участі молоді дозволяє вдосконалювати концепції політичної мобілізації, громадянської активності, впливу соціальних мереж і т. ін.;

2) вивченні трансформації політичної культури, адже молодь є носієм новітніх форм політичної поведінки (найперше – цифрових), що допомагає зрозуміти зміну політичних практик;

3) сфері порівняльних досліджень, адже Україна є важливим кейсом для порівняння з іншими країнами, де молодь виступає як рушієм змін, так і пасивним глядачем;

– для інституту держави ця цінність вбачається, найперше, у:

1) можливості звернути увагу на реальні проблеми чинної молодіжної політики та аспекти, які потребують оновлення. Для справді демократичної держави важливим є своєчасне розуміння мотивацій, бар'єрів і каналів політичної участі молоді, адже це дозволяє розробляти реальні (а не формально-декларативні) механізми залучення молоді до прийняття рішень на різних рівнях;

2) підвищенні якості демократії, адже активна участь молоді є свого роду індикатором стійкості, «здоров'я» політичної системи. Активне залучення молоді та розуміння, як це зробити, сприяє легітимізації влади;

3) запобігання радикалізації, адже соціальна ізоляція та політична апатія можуть сприяти залученню молоді до деструктивних рухів. Вивчення цих тенденцій допомагає державі належно реагувати;

4) підготовці нових політичних лідерів, адже нинішня активна молодь – це потенційні управлінці та реформатори завтра. Виявлення та свого роду плекання лідерського потенціалу є важливим для стабільного розвитку будь-якої держави.

Відтак у темі, яку підняв у дисертації Г. Р. Матухно, вбачаємо безумовну теоретичну та практичну цінність. Ми звернули увагу лише на кілька аспектів, однак їх перелік не можна uważати вичерпним.

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації

Відзначаючи в цілому високий науковий рівень виконаної роботи, водночас зупинимося на окремих положеннях і висновках дисертації Г. Р. Матухно, які мають дискусійний характер або ж потребують додаткового обґрунтування.

По-перше, дисертант наголошує формулюванням теми та змістом роботи саме на інституційних чинниках публічної політичної участі молоді.

Це підводить до припущення про наявність й ще інших, неінституційних, чинників. Не зрозуміло, які це можливі фактори і як вони впливають на публічну політичну участь молоді, як взаємодіють/конфліктують з інституційними чинниками. Відтак доцільно коротко представити всі чинники впливу на публічну політичну участь молоді як певну систему, в межах якої виокремлюються інституційні чинники, а відтак – розкрити особливості впливу кожної з груп чинників на молодіжну політику України. Це дозволило б з'ясувати, що ще (окрім проаналізованого дисертантом) впливає на публічну політичну участь молоді. Можливо, ці інші групи факторів посилюють/послаблюють дію інституційних чинників?

По-друге, дисертант робить висновок, що «державні політичні інститути чинять вагомий вплив на забезпечення публічної політичної участі молоді в сучасній Україні» (с. 117). Ця теза потребує поглиблення в частині визначення, яким саме є цей вплив. Заявлені державою цілі, декларовані завдання і т. ін. часто на практиці трансформуються у доволі скромні результати, а часто навіть є проявами популізму. Відтак, автору доцільно змістити фокус дослідницької уваги в бік об'єктивної оцінки конкретних результатів діяльності, ефективності ухвалених рішень в частині молодіжної політики. До прикладу, це можна розкрити через аналіз участі молоді у процесах відновлення деокупованих територій України, реалізації політики держави з підтримки тих, хто повертається туди. Влада часто артикулює, що молодь є важливим чинником реінтеграції деокупованих територій, але потрібні конкретні програми в межах молодіжної політики для підтримки молоді, які охопили б дійсно значну кількість заявників в межах тих чи інших програм.

За нашою оцінкою, державою хоч робляться певні кроки з підтримки молоді, яка повертається на деокуповані території, але ця підтримка не є системною та достатньою. Ця гіпотеза потребує перевірки. Наприклад, скільки молоді, які повернулися на деокуповані території, реально змогли отримати державну підтримку для розвитку свого бізнесу, скільки змогли придбати житло на пільгових умовах і т. д. Тут ми підводимо до думки, що у дослідженнях, результати яких представляються на четвертому році повномасштабної війни, важливо приділити увагу тим аспектам молодіжної політики, які виникли у відповідь на російську агресію. Це б посилює актуальність роботи, адже виявило б прогалини у молодіжній політиці, які вимагають реагування невідкладно, не чекаючи завершення війни. Важлива оцінка того, як Міністерство молоді та спорту взаємодіє у цих процесах з іншими урядовими інституціями, наприклад, Міністерством розвитку громад та територій України, Міністерством національної єдності України та ін.

По-третє, у роботі, на нашу думку доцільно, приділити увагу молодіжній політиці України щодо тих груп молоді, яка нині проживає поза межами нашої держави. Україні потрібна активна молодь повсюдно, адже низку форм громадсько-політичного активізму можна успішно реалізувати без фізичної присутності в Україні. Це сприятиме збереженню зв'язку з Україною, посилить перспективу якнайшвидшого повернення щобільшої кількості молоді. Тобто, у дисертації доцільним видається підняти питання про те, що

українська молодь з-за кордону теж має бути охопленою молодіжною політикою України. Ця молодь може стати важливим актором політичного життя і держава має цим процесам сприяти. Відтак в частині аналізу молодіжної політики вважаємо за доцільне виробити рекомендації передусім для Міністерства національної єдності України про політику щодо української молоді за кордоном. Це випливає з декларування Міннац'єдності своєї роботи над тим, щоб кожен громадянин, де б він не перебував, почувався частиною України. Не менша увага має бути приділена й розробці молодіжної політики, яка б спряла молоді з ТОТ, яка подолала шлях з окупації додому. Якщо інтереси цих груп молоді ігнорувати при виробленні оновленої молодіжної політики, то Україна може втратити можливість якнайширше залучити цю групу молоді до процесів післявоєнної відбудови та управління державою.

По-четверте, дисертант зауважує, що «новий етап розвитку молодіжної політики в Україні розпочнеться тільки після завершення війни, що передбачає зміну тенденцій у роботі проаналізованих політичних інститутів» (с. 102). На нашу думку, оновлювати молодіжну політику після війни – це запізно. Молодіжна політика потребує змін у відповідь на поточні виклики часу, а в іншому випадку держав ризикує «втратити» частину молоді як суб'єктів державотворення та післявоєнної відбудови. Відтак, можливо, дисертант міг би запропонувати, які реформи у сфері молодіжної політики на часі саме нині.

По-п'яте, на нашу думку, формулювання наукової новизни дисертації, попри її беззаперечність та змістовну логічність, за формою викладу мали б бути більш консолідовані. Роздроблено представлені 8 позицій «вперше», 7 – «уточнено», 3 – «набуло подальшого розвитку», вважаємо, могли б бути згруповані. Справді, кількість пунктів наукової новизни в дисертації на здобуття ступеня доктора філософії кількісно не регламентується нормативними документами. Однак доцільно враховувати загальноприйняті академічні рекомендації, які зорієнтовують здобувача до консолідованої форми представлення найважливіших результатів наукового дослідження.

Викладені зауваження не ставлять під сумнів отримані фундаментальні, ґрунтовні наукові результати та не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації Г. Р. Матухно. Висловлені зауваження мають рекомендаційний характер, окреслюють перспективні напрями подальших наукових розробок досліджуваної теми.

Загальний висновок та оцінка дисертації

Детальний розгляд та аналіз положень, викладених в дисертації, дозволяє зробити висновок, що дослідження Г. Р. Матухно є послідовним, завершеним та цінним з наукової позиції дослідженням, що має достатньо високий ступінь обґрунтованості основних положень і висновків.

За актуальністю поставлених задач, змістовністю, науковим рівнем проведеного дослідження і практичною значущістю результатів дисертація Г.

Р. Матухно «Інституційні чинники публічної політичної участі молоді в сучасній Україні» відповідає галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» спеціальності 052 «Політологія», вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (зі змінами), а її автор – Матухно Генріх Робертович заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 052 «Політологія».

Офіційний опонент

доктор політичних наук, професор,
професор кафедри політології
та міжнародних відносин
Національного університету
«Львівська політехніка»

Наталія ХОМА

Підпис Наталії ХОМИ засвідчую

Вчений секретар
Національного університету
«Львівська політехніка»

Роман БРИЛИНСЬКИЙ